

tudomány terén is ez a kicsiny magyar állam a többi nagy államok egyetemességében eddig kifejtett. Ha eddigi munkásságunkat elismeréssel fogadják, az buzdításul fog szolgálni nekünk magyaroknak arra, hogy válllvetve dolgozzunk önökkel ezután is a tudomány előbbrevitelén, amely szüli a szellemi felvilágosodást és szabadságot, amely a mi ideálunk.

Kolozsvár neve.

Írta : Márki Sándor.

Hazánknak több Kolozs vagy Kolozsvár nevű lakott helye van. Nyitra-vármegyében ösmeretes Kolozs, Kolozs-Hradistye és Kolozs-Jeskófalú ; Komárom-vármegyében Kolozs-Néma ; Vas-vármegyében Kolozsvár falu ; Zalában Kolozsvár pusztá ; az erdélyi részekben Kolozs, Kolozsakna, Kolozsmonostor, Kolozsvár és maga Kolozsvármegye.

Kolozs-vármegyét 1173-ban Clusnak ¹⁾, tíz esztendő múlva Culusnak ²⁾, vagyis ugyanazon időben s még azután nagyon sokáig fölváltva Kluzsnek és Kuluzsnek, utóbb Kolozsnek nevezték s a románok ma is Kluzsnek (Cluj, Clusiu) nevezik. Első pillanatra feltűnik, hogy ennek az idegen Clus szónak kiejtésénél a magyar ember mindjárt kezdetben alkalmazta a maga hangtani törvényeit. A kezdő két mássalhangzó közé egy magánhangzót szűrt be, a szó végén álló s betűt pedig zs-re lágyította. Így lett az oklevélben először 1075-ben említett Crisból ³⁾ a nép nyelvén Kerezs vagy Körözs ⁴⁾; a chrismából erdélyiesen és szegediesen Kolozsna ⁵⁾.

Claudius tribunust vagy pedig az afrikai Claudius vértanút a magyar keresztények december 3.-án ezen hangtani sajátosság alapján ünneplik Szent Kolozs néven, a melylyel, mint keresztnével, már 1217-ben találkozunk ⁶⁾. Szent Benedek testvérének, Szent Scholasticának februárius 10.-i ünnepét a XV.–XVI. századbéli magyar misekönyvek még szintén „Zenth Kolos Azzon napia“ gyanánt jegyezték föl. ⁷⁾

Helységeink egy jelentékeny részét tudvalevőleg egyházaik védőszentjéről, vagy első telepítőjükről, tulajdonosukról nevezték el. Ebben a tekintetben nagyon tanulságos a komárommegyei Kolozsnéma neve. 1226-ban egy oklevél még csak Némáról beszél. ⁸⁾ 1268-ban Konrád vagy Korlát falvának mondja, melyet Némának hívnak; ⁹⁾ 1379-ben Jakobot a némai Kolozs fiának nevezi. ¹⁰⁾ Tehát Jakab apja, Kolozs, a falu heros eponymosa. Már 1460-ban határozottan Kolozsnémának hívták. ¹¹⁾ Ennek a helységnek tehát, a melyet az Anjouk idejéig Néma, Konrádfalva, Mindakétnéma, Úrnepe-Néma vagy Dobozfalva gyanánt ösmertek, Mátyás idejétől fogva (1460.) mindmáig Kolozsnéma a neve ; világos ennél fogva, hogy a mint valaha Korlát és Doboz urakról, úgy utóbb Kolozs úrról nevezték el. A birtokviszony megjelölése még érthetőbb Kolozsmonostora és Kolozsvára nevében, a melylyel alább gyakran fogunk találkozni. Ilyen birtokviszonyra gondoltak azok a humanisták is, a kik a reformáció korában (nem-ugyan Szent Claudiusra, hanem talán Claudius császárra gondolva) Kolozsvár Claudiopolis nevét egyenesen a Kolozs névnek latinra való visszafordításával alkották meg.

Ha azonban Kolozs vagy Kolozsvár alatt valóban valami magyar Saint-Claudeot kellene értenünk, ¹²⁾ akkor a németeknek nem lett volna okuk,

hogy azt Klausenburgnak fordítsák, vagyis hogy Kolozsvár legrégebbi Klus neve alatt Klausét értsenek.¹³⁾ A *clusa* értelmét *Liudprand* (922—972.) cremonai püspök éppen a magyarokról szólva adta meg. Művének ez a része báró Osten-Sacken fordításában így hangzik: „Es war (Ungarn) von uns durch einige schwer zu bezwingende Bollwerke, die der gemeine Mann *Klausen* nennt, dergestalt geschieden, dass es weder nach Süden, noch nach Westen auszurücken vermochte.“¹⁴⁾ Arnulf király azonban „zerstörte jene starken Schutz wehren, die . . . gewöhnlich Klausen genannt werden.“¹⁵⁾

A fordító nem értette a *clusa* igazi jelentését, mert kicsúfolja azokat a krónikásokat, a kik róla írnak s olyan falakról beszélnek, a melyenek mögé Nagy Sándor rekesztette volna Gog és Magog népeit. Ez a csúfolódás annál érthetlenebb, mert a németeknek is elég bajuk volt a clusákkal, olaszosan chiusákkal, pl. Barbarossa Frigyes idejében is a Chiusa di Veronával; az ilyen hegyszorosokat bevágásokkal, sánczokkal stb. erősítve, az olaszok erősen védték ellenök. 1665. márcziusában Bezerédj Zsigmond följegyezte úti naplójába,¹⁶⁾ hogy Karinthia felől Friaul (Cividale del Friuli) felé menve, Clauz nevű várat érintett, mely igen szoros, erős havasok közt fekszik; el nem kerülhette, „mivel az havasok köze csak annyi, hogy egy sebesen folyó víz foly el közöttük“. A Névtelen Jegyző is említi,¹⁷⁾ hogy Tas, Szabolcs és Tuhutum a Meszesi-kapu biztosítására kőkapukat építettek s „az ország határszélén fából nagy rekeszt csinálnak“. 1208-ban Tamás nyitrai comes az ország határán az ilyen rekeszt nyíltan clausura regninek nevezi; s hogy volt is, a ki védje azt a rekeszt, a pogányok sírjának említése gyaníttatja.¹⁸⁾ Ez a clausura is azon clusák közé tartozhatott, a melyeknek széthányása miatt Liudprand Arnulfot vádolta. A clastrumot a magyar nép Klastromnak, Kalastromnak, vagy Kolostornak nevezte, a mi ugyanazon nyelvtörvény szerint történt, mint Clausa, vagy Clus nevének Kolosra való változtatása. A szláv Klucs és Klizs nevű helyek szintén a clusákra emlékeztetnek és Kolozsvár, melynek hegyvidékén sok a szláv név (Hója, Szapor, Bréttű, Kalota, Pripor, Strázsa, Szelistye, Magura, Ples stb.) eredeti Klusvár nevében a szláv Klucsot is megőrizhette. De figyelmet érdemelhet, hogy a bergamoi Clusone várost a németek olyanforma joggal nevezhették Klausenak, mint a magyar Clusvárat Klausenburgnak.¹⁹⁾ Különben a gepidák oly sokáig uralkodtak ezen a tájékon, melynek megerősítéséről is gondoskodniok kellett, hogy a Klus szó az ő idejöknek öröksége is lehetne. Ezt a szót a honfoglaló magyarok szintén jól ismerték, mert afféle clusákon keresztül nem egyszer törtek be Olaszországba; alkalmazták tehát saját gyepűikre is. A honfoglalás idejében Erdélyből minden valószínűség szerint, csak a mai Szolnok-Doboka- és Kolozsvármegyék területét szállták meg és Gyalu, Kolozsvár, Magyar Fráta és Betlen közt gyepűikkel erősítették meg.²⁰⁾

Mindenesetre tanulságos, hogy az akkori lakott Magyarország nyugati határán Vasban és Zalában, az északon (Trencséntől északra a Vlára-szorosnál) Nyitrában és a keletin a Szamos völgyében egy-egy Kolozs vagy Kolozsvár nevű helyvel találkozunk, sőt, hogy ezek az elnevezések ugyanazon területen különböző összetételekben fordulnak elő.

Mielőtt 1348-ban először tűnnék föl a Clusenburg és 1405—1408. közt az ennél jellemzőbb Clausenburk és Clausenburg nevezet,²¹⁾ már 1173-ban megjelenik a *Castrum Clus* és 1222-ben Kolozsmostornak (a mai Kolozsvár egyik külvárosának) *Clus* neve.²²⁾ Ezt az egyik német közlő²³⁾ egy 1225. évi oklevélben Klause-ra módosítja, (mert Abbas monasterii Clausiensisről beszél), a másik azonban²⁴⁾ siet visszaállítani ennek eredeti Clus alakját. Annyi azonban ebből is látszik, hogy az irodalomban egyesek

Clus nevében a *Klause* régies alakját látják. 1297. óta²⁵⁾ holmi helyesírási ingadozásokkal, gyakran szerepel a Klusvar elnevezés, a mi tehát — Liudprand clusájának értelmét alkalmazva — gyeptűvárat, földvárat jelentene. Egészen világosnak látszik ez a Klusenbvr (Clusenbvr vagy Clusenbvr) elnevezésben, melyet Gergely érsek 1348-ban hivatalosan használt.²⁶⁾ Valamivel később, 1377-ben s egyszer még 1453-ban találkoztunk²⁷⁾ a Klosvár (Closwar) elnevezéssel, a mi olyas képzést gyanított, mint pl. a nagyküüllői *Klosdorf*, a mi különben — bár lakosai szászok voltak — csak népies elnevezés lehetett, mert a magyarok hivatalosan 1356-ban Szent-Miklós-teleknek hívták²⁸⁾; vagy pl. mint a kisküüllői *Klossdorf*, a melyet egyébiránt Bethlen Gergely 1390. szept. 28.-án szintén Szentmiklós néven kapott Zsigmond királytól.²⁹⁾ Kloss németül buczkát vagy göringyet jelent; de az adott két esetben ép úgy lehet a Miklós (Mi-Klós) népies rövidítése, mint a mennyire kétségtelen, hogy Németországban a Klaus nevű helyeknek egy része a Niklaus (Nicolaus) keresztnévnek megcsontítása.

Ha Klausenburg és Kolozsvár szó szerint egyet jelent Erdélyben, úgy egyet kell jelentenie Vasvármegyében is, a hol szintén magyarok és németek laktak együtt. Az ott levő Kolozsvárt 1427-ben és 1428-ban Glasarnak nevezték,³⁰⁾ ma Glosingnak, vagy Klossingnak nevezik, a mi buczkásnak, vagy göringyesnek felelne meg. A zalavármegyei Kolozsvár (puszta) közép-körü oklevelekben szintén ismeretlen; de szerepel ott 1260. óta egy Kolus, vagy Kalus nevű nagy falu, a melyet *utóbb* Karacsföldének, Karacsaföldének, vagy Karacsfalvának neveztek, most pedig Kallosnak (Kállósnak) neveznek.³¹⁾ Hogy eredeti jelentését nem felejtették el egészen, az ősi Kolusnak a vár szóval való kiegészítése gyaníttatja. Környéke különben is hemzseg a határvédelem emlékeztető helynevektől.³²⁾

Egyébiránt a gyeptű Erdélyben 1211—1252. közt latinul nem clusának vagy clausurának nevezték, hanem *indagine*-nek; pl. II. Endrének 1211. május 7.-én kelt oklevelében, melylyel a Bárczaságot a német lovagrendnek adta;³³⁾ és a kerzi oláhok, brassai szászok és sepsi székelyek földje közt levő Széknek 1252. aug. 20.-án kelt határjárásában.³⁴⁾ 1232-ben, 1233-ban, 1235-ben stb. az oklevelek az indaginest (így, többesben használva) nyíltan gyeptűnek nevezik, a mi a német Verhacknak felel meg.³⁵⁾ Clusa alatt vámszedő, tehát a közlekedést bizonyos fokig elzáró helyet is érthettek; Du Cange szótára szerint „*cluzarus* = exactor portorii, qui ad clusam seu ad aditum sedet“; már 1080-ban említik a mai Magyarország területén.³⁶⁾ Sőt 1565-ben a *clusia* a *canales* (csatornák) értelmében is előfordúl, s ezzel egyezik, hogy „*clausum idem quod claustrum, piscaria clausa*“³⁷⁾ egy 1410. évi oklevél szerint vez, vagyis vejsz jelentésben fordul elő. A deregyei nemeseknek négy ilyen clusájok, vagyis *vez*-ök volt az Ebeséren.³⁸⁾

Egyik nyelvtudósunk,³⁹⁾ a ki pedig az idáig közölt s a még ezután közlendő részleteket nem vette figyelembe, helyesen jegyezte meg, hogy „a magyarozatnak ellené látszik szólni Kolozsvárnak latin Claudispolis neve, a mi a Kolozs = Claudius keresztnévre utal; ámbár szerinte sem lehetetlen, hogy ez a latinítás csak a későbbi etimológiázás eredménye, a mikor a magyar Kolozs helynevet már a Kolozs keresztnévvel kezdték azonosítani“. Ez nagyon későn történt, mert Claudispolis neve — tudtommal — csak 1559. táján jött használatba,⁴⁰⁾ a mikor Kolozsvár nevét már 49-féleképen írták. Most 180 esztendő múlva is jogosult Huszti Andrásnak az a magyarázata,⁴¹⁾ hogy a régi (szerinte római) Clusa névből származott a római Kluzs, a magyar Kolozs, a szász és német Clausa, „a honnan per constructionem genitivi cum nomine (a mint a deákok szoktak szólni) ettől

a szótól: Cluŝa, lészen a konstrukcióban Clausenburg; így ebből a szóból: Maria, lészen Marienburg“. S alább: ⁴²⁾ „Kolozsvárnak valóságos neve deák nyelven Clusa, Clausapolis (?), nem Claudiopolis“. ⁴³⁾

A főkérdés azonban az, a nemzeti királyok és a nemzeti fejedelmek korában hogyan nevezték Kolozsvárt? Ennek kiderítése végett sorba vettem mindazokat az okiratokat, a miket Jakab Elek Kolozsvár történetéhez adott oklevéltárában 1600-ig, Zimmermann, Werner és Müller „Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen“ című három kötetes nagy munkájában és Hurmuzaki, vagy inkább Densusianu a „Documente privitoare la istoria Românilor“ című gyűjteménye első köteteiben közölt. A magyar, szász és román tudósok e műveikben nemcsak a már közlött anyagot nyomatták le újra, hanem ki is egészítették azokat levéltári kutatásaik alapján. A legújabb és legmegbízhatóbb közlés a Zimmermanné; azért talán tanulságos mindjárt itt megemlíteni, hogy Kolozsvár nevét ő, a ki a középkorból kétezernél több oklevelet közöl, csak egyetlenegy hivatalos okiratban találta németül írva s abban a közel 500 oklevélben, a mely 1500-ig Kolozsvárnak nevét valamely változatban említi, én is csak két esetben találtam. ⁴⁴⁾ A névnek 51 változata közt alább mégis többféleképen említem Klausenburgot is, mert a magánleveleket és irodalmi emlékeket szintén figyelembe vettem.

Minden elnevezést, néha csak helyesírási változatot külön szám alatt sorolok fel, még pedig az éveknek abban a rendjében, a mint használatba jöttek. S így mutatom ki, hogy Kolozsvárt 51-féleképen nevezték; még pedig tíz csoportban:

1. Castrum Clus (1213—1291.)	egyféleképen ⁴⁵⁾
2. Kluzsvár (1275—1468.)	11 változatban ⁴⁶⁾
3. Kuluzsvár (1280—1364.)	4 „ ⁴⁷⁾
4. Koluzsvár (1322—1490.)	7 „ ⁴⁸⁾
5. Klusenburg (1348—1438.)	2 „ ⁴⁹⁾
6. Kaluzsvár (1365—1400.)	2 „ ⁵⁰⁾
7. KOLOZSVÁR (1366—máig.)	13 „ ⁵¹⁾
8. Klozsvár (1371—1377.)	2 „ ⁵²⁾
9. Klausenburg (1453—1898.)	8 „ ⁵³⁾
10. Claudiopolis (1559—1902.)	változatlanul. ⁵⁴⁾

A Klausenburg elnevezés hivatalos jogosultsága az 1898: IV. t.-cz. értelmében megszűnt, mert „minden községnek csak egy hivatalos neve lehet;“ ez pedig Kolozsvár, a melyet alapítása óta a fennmaradt okiratok szerint 39—40 változatban írtak. A Claudiopolis nevet a kolozsvári egyetem, mely latin okleveleiben hivatalosan legtöbbször használta, 1902. november 29.-én latin irataiban is Kolozsvár magyar nevével cserélte fel. S ez nagyon természetes. A rómaiak Napocáját, mint Kolozsvárt, a honfoglalás után magyarok alapították újra. Erdélyben Közép-Szolnok- és Doboka-vármegyén kívül csak Kolozsról lehet elmondani, hogy Szent István vármegyéi közé tartozik. Castrum Clus az oda még Szent István idejében telepített magyar várnépek és várjobbágyok bizonyosan nem castrumnak, hanem várnak s bizonyosan nem Klúzsnek, hanem Kuluzsnek vagy Kolozsnek nevezték. A szászok behívása még a szász történetírók szerint is 1150. után történt; ⁵⁵⁾ alább azonban részletesen, sőt szó szerint épen azért közlöm a Váradi Regestrumnak 1213—1235-ből Castrum Clusra vonatkozó adatait, hogy lássuk, szabad-e keresnünk az ott említett Agád, Csanád, Várda, Egyeben, Vadas, Nyikos, Vid, Hisz, Bécsi, Bökény, Vánca, Koma, Izsó, Elek, Pázmány, Endere, Zsomb, Szeg, Szél, Pósa, Cseke, Gyóz, Vizozsló,

Öcs, Erdő, Csikolyó, Teknyő, Bulcs, Csóka nevű várnépek, várjobbágyok stb. közt mást, mint magyart, a kik várnagnak, hadnagnak nevezik elüljáróikat? Csak 1229-ben és 1235-ben hallunk néhány „idegen“ vagyis gyarmatos, telepes felől; de ezeknek egy részét is magyarosan nevezik Farkasnak, Albertnek, Filának stb. Ehhez képest magyarok vagy magyarosok a vár jószágainak, a határnak elnevezései is: Szopor, Szovát, Ondó, Kornyád, Borzos, Ágashalom, Kusal völgye, Ér, Kolozs.

S milyen nevekkal találkozunk a későbbi határjárásokban is, amikor pedig 1270. után a szászok már tömegesebben telepedtek le! Igaz, hogy Nyikos 1373-ban már a Hazinschartról (a mostani Házsongardról) nevezi magát cluswari polgárnak; ⁵⁶⁾ de 1297-ben Cluswar vidékén megnevezve találjuk a Szamos folyót, Halmot, (ahogy minden kis hegyet következetesen hittak,) Bükkfőt, Bányabükköt, Mikest, Szilvást, Szentbenedeket, Szelecsét, Gorbópatakát, Szászfenest, Határvölgyet, Sásagyot (a mai Szucságot), Bácsot, Monostort; ⁵⁷⁾ 1366-ban Felekbércet, Felekpatakát, Györgyfalvát, Határpatakát, Szoporbércet, Hegyeshalmot, Csereberkét, Baglyastavat, Erőspatakfőt, Sósikutat, Aknaterét, Cserét; ⁵⁸⁾ 1370-ben Starkpatakát és a Feneketlen-tavát; ⁵⁹⁾ 1377-ben Flekhegyet, Vásárrévet, Sőspatakot, Tarcsaházát vagyis Ondóteleket, Szentmiklóst, Bocstelekepatakát, Zsukot, Fejérdet, Tölgyespatakot, Patakot, Kajántót, Papfalvát, Tulfahatárt, Andornokmált, Kőbányát; ⁶⁰⁾ 1378-ban a már említettekén kívül Rődöt, Ajtonyt, Szamosfalvát, Nádas vizét s mindenütt magyarul a bércet; ⁶¹⁾ 1381-ben egy másik bércet, Kapust; ⁶²⁾ stb.

Magában Kolozsvárt 1453-ban az 531 magyar polgári család közt Ígyártó, Sziigyártó, Paizsgyártó, Nyerges, Fejér, Csákány, Buzoganyos, Süveges, Katona, Vitéz, Kerekes, Hústartó, Nagylábú, Ötvös, Fazekas, Tapasztó, Perczszütő, Nyirő, Csörgő, Üveges, Kolozsváry, Hunyady stb. nevűek vannak. ⁶³⁾ Nem kell tehát találgatni, miért vannak Kolozsvár határában és környékén olyan magyar helynevek s benn magában a városban is miért nevezik az egyes részleteket a XV. században Seben, Farkas, Torda, Monostor, Hid, Magyar, Közép, Király és Szentpéter utcáinak, Kőmálnak stb. ⁶⁴⁾; de talán azt sem, miért nevezi Mihály oláh vajda 1600-ban a várost Coloswarnak nem Kluzsnak, ⁶⁵⁾ a német Basta pedig Colossuarnak, vagy legfeljebb Claudiopolisnak és nem Klausenburgnak; s hogy ő is, 1710-ben gróf Montecuccoli is miért írnak magyarul a „lázadó“ kolozsváriakhoz. ⁶⁶⁾ S még nyilvánvalóbb, Kolozsvárnak miért kell manap csak a magyar neve, midőn $\frac{9}{10}$ része magyar.

Ezt különben még jobban megértetheti Kolozsvár nevének a következőkben időrend szerint összeállított ötvenegy változata.

1. Castrum Clus.

1173—1213. közt Kolozsvármegyéről vagy inkább annak fő- és alispánjairól összesen hatszor történik említés. 1173-ban ugyanis Tamás a Comes Clusensis, 1183-ban Gallus a Comes Culusiensis, 1201-ben Pázmán a Comes de Kulus; ⁶⁷⁾ 1213-ban Kristóf egy oklevél szerint curialis comes de Clus ⁶⁸⁾ egy másik szerint comes de Clus ⁶⁹⁾ s egy harmadik szerint a castrum Clusban pörlekedők felett ítélő comes. ⁷⁰⁾ Maga a vár 1213-ban szerepel először oklevelesen. E szerint „a clusi várnépek (castrenses de Clus) Agad századából, t. i. Sunad (Csanád), Vardou (Várda), Apa és mások ugyanazon vár jobbágyaival, nevezetesen Egeben (Egyeben) hadnagygyal, ⁷¹⁾ Izsák századossal (centurio), Beda hadnagygyal ⁷²⁾ s Bélával és Vadasával együtt bevádolták Nicus (Nyikos) fia, Nyikos néhány jobbágyát, t. i. Vedát (Vid) és Hyscet (Hisz); azt mondván, hogy azok az ő polgártársaik (concives).

Ezek azonban azt felelték, hogy ők teljesen szabadok és ezen szabadságuk bizonyítása végett hivatkoztak a Natztha faluból való Istvánra. Kristóf clusi főispán tehát Zupur (Szopor) faluból való⁷³⁾ Ela nevű pristaldussal őket a tüzes vas hordozására Váradra küldte, hol Nicus és jobbágysai szabadságuk védőivel és a pristaldussal együtt meg is jelentek törvényt állani. Ellenfeleik azonban nem jelentek meg és senkit sem küldtek a maguk igazolására Nicus tehát a bíróhoz visszatérvén, vádlóival szemben igazságot követelt. Akiket, vádjuk igazságtalanságát belátván, a nevezett bíró a már említett pristaldussal Váradra küldött, hogy a konvent előtt az igazságtalanság ellen tiltakozzék. Megérkezvén pedig Béla, Vadasa és Vardou, úgy a maguk, mint társaik nevében, ahogy maguk mondták, megvallották, hogy Nicus nevezett jobbágysai nem az ő polgártársaik, tehát igazságtalanul vádolták őket.⁷⁴⁾

Ugyanazon évben „a Zuat (Szovát) falubeli várnépeket Bechy (Bécsi) két márka miatt bevádolta Beken (Bökény) clusi alispán (curialis comes) és Péter pristaldus előtt. A nevezett felek Váradon úgy egyeztek meg, hogy a várnépek Béchynek 34 fontot adjanak s kielégítsék a pristaldust is, míg a bírónak Bechy fizessen.“⁷⁵⁾

Egy harmadik, 1213. évi pöreset szerint „Beda varnog, Igeben hodnog, Isac centurio et Vodasa de castro Clus“ bevádolták Kristóf comes és Fábán pristaldus előtt a nádudvari Bansát (Vancsát) és Coma (Koma), Isou (Izsó) és Elexi (Alexi, Elek) nevű testvéreit, hogy földönfutók (vagyonatlanok, extorres.) Amidőn Váradra küldték őket esküdni, készek voltak megesküdni, de a nevezett vádlók megvallották, hogy van három ekényi földjük s így nem eskették meg őket.⁷⁶⁾

1214-ben a „a Dereg falubeli Miros bevádolta a falujabeli Elát, Poznánt és Enderét (Endrét), valamint Vndou (Ondó) faluból⁷⁷⁾ Mártont és Fodot faluból Sumbot (Zsomb) és Scegát (Szeg). Vádolta pedig őket 2½ márka miatt Basu bíró, clusi alispán (curialis comes) előtt, Loka lévén a pristaldus. Miros, a (tüzes) vasat hordozván, igazságot nyert.“⁷⁸⁾ Ugyanakkor „János, Turdis (Torda?) comes fia, bevádolta a clusi egyház jobbágysait, t. i. Scelát (Szél) és Pousát (Pósát) egy szolgálval, t. i. a Her pusztáról való Posuval (Pós) együtt rablás miatt, a bíró lévén Mica (Mika vagy Mike) bihari alispán⁷⁹⁾ és a pristaldus János. Sela és Posu e szerint igazságot nyertek, Pousa megégette magát.“⁸⁰⁾

1215-ben „Curnad (?) faluból Ceca (Cseke) bevádolta Péternek Geus (Gyöz, Géza) nevű jobbágysát és Toma nevű szolgálját lopás miatt; a bíró volt Ecce (Öcs, Ecse) clusi főispán, a bilotus⁸¹⁾ Cherceg (Herceg) és Péter, a pristaldus pedig Vízozlou (Vízozló.) Geus és Tamás (Thomas) a vas hordozása következtében igazságot nyert.“⁸²⁾

1229-ben „Poca (Póka) faluból Mog Clus várának más jobbágysaival együtt, t. i. Erdeu (Erdő) hadnagy (princeps exercitus), Chicolou (Csikolyó), Tenqneu (Tenknő, Teknyő), Pouca (Póka) főkikiáltó (archipraeco), Cheycima és Bulchu (Bulcs) társaságában látván, hogy a nevezett vár földjéből két ekére való részt néhány telepes („idegen“) t. i. Gotfréd, Farcas (Farkas), Vilc, Olbert (Albert), Péter, András és Fila jogtalanul elfoglalt, megidéztek őket Sebestyén clusi főispán, mint Béla (ifjabb) királytól kirendelt bíró elé, aki mindakét fél válaszáat meghallgatván, Forcos nevű pristaldussal, a Seldeu (Seldő) szabolcsmegyei) faluból való Choka (Csóka) fiával tüzesvas-ítéletre Váradra küldte őket. Ott a nevezett vádlók hordozták is a vasat; de az alperesek magukba térvén, megugrottak és a nevezett vár említett földjét a vádlóknak hagyták; ugyanazon vádlók egyuttal megegyeztek, hogy kielégítik a bírót és a pristaldust és hogy ennek az ügynek eredménye eltörölhetetlen legyen, említett felek a mondott földet köröskörül határjelleggel

különítették el; amely határok közül az egyik a Bursors (Borzos?) nevű hegyen van; innen a Kusol-völgyön át Agosholm (Ágashalom) felé s innen egy Ér nevű völgyön át Visata (most Vista) határára megy. Hanem ezen határokon kívül észak felé a nevezett Mognak még 20 hold földre van joga.“⁸³⁾

1235-ben „István pap, Hus (Huss) fia, tiltakozott az ellen, hogy midőn bizonyos Hagya (Ágya) culusi polgár Hem (kalotaszegi) faluból való Henguch⁸⁴⁾ nevű tolvajságról vádolta, és Henguch a vas hordozása következtében igazságot nyert, Hagyat hat márka büntetésben elmarasztalták, de nem lévén, honnan fizesse meg a hat márkát, ezen ügy bírása, Nevetlen⁸⁵⁾ alispán, Luxa (helyesebben Luca, vagyis Lukács) nevű Lomb faluból való pristaldusával, őt, feleségét s Abbeus nevű egyetlen fiukat hat márka erejéig nagyapjánál, Valder (Walther) nevű bichori (bihari) vendégnél hagyta. Aki meghalván, a nevezett Hagya kezes gyanánt Husnál, az ő apjánál, t. i. a nevezett Valter fiánál maradt. Atyja is elhunyván, Hagya ő reá szállott, tőle pedig a gyakran említett Hagya megváltotta magát, feleségét és fiát, visszaadván neki azt a hat márkát, amelyet nagyapjától kölcsönzött; és így tartozását teljesen megfizetvén, önmaga, felesége és fia örökre szabad maradt.“⁸⁶⁾ Az itt említett Lomb Kolozsmegyében feküdt és 1291-ben Nicolaus iobagio Castri de Clus volt a gazdája.⁸⁷⁾

Castrum Clus neve tudtommal ebben az oklevélben jelent meg utoljára. V. István (1270 — 1272.), a tatárjárás következtében elpusztult várat, mint falut egy — sajnos, elveszett, de IV. László 1275. évi levelében említett — adományában már magyarosan várnak és pedig Clusvarnak nevezte. Azt különben könnyen elhíhetjük, hogy azok a jó magyar nevű clusi várjobbágyok és várnépek nem Castrum Clusnak nevezték a gondjaikra bízott erősséget, mint az okiratoknak többnyire idegen fogalmazói, hanem várnak, még pedig a már említett 1183. és 1201. évi — bizonyára magyar kéztől származó — oklevél tanúskodása szerint Kuluzsvárnak. De akárhogyan írták és ejtették a nevét, magyar jellegét a *vár* szó odaillesztésével 1270-től fogva mindenkor kitüntették.

2. Clwsuar.

Kolozsvárnak oklevelekben fönmaradt legrégebb teljes neve Clwsuar. Így írta azt IV. László, mikor 1275-ben megerősítette atyjának, V. István királynak adományát, melynél fogva a Clws vármegyében fekvő Clwsuar villát Péter erdélyi püspöknek adta. De csak a szász Zimmermann és Werner közlik így⁸⁸⁾ akik a gyulafehérvári káptalanban levő eredetire hivatkoznak s megjegyzik, hogy Kuluswar és Culus vármegye I. Károlynak 1313. évi átiratában áll. Kolozsvár monografusa, Jakab Elek⁸⁹⁾ ezen átiratra hivatkozik, mert az 1275. évi adománylevelet a gyula- (szerinte és Zimmermann szerint a károly-) fehérvári káptalanban nem találta helyén.⁹⁰⁾ Pedig ott volt fasc. 3. nro. 43. alatt, míg maga az átirat az országos levéltárba került.⁹¹⁾ A régibb közlöket⁹²⁾ mellőzve, csak a román Densusianut emlitem, aki⁹³⁾ Clusvar és Culus megyét ír, midőn — szintén mellékforrásból merítve, elmondja hogy „Ladislau IV. regele Ungarie confirma privilegiulu, prin care parintele seu Stefanu V. daruise episcopului din Alba-Iulia *satulu Clusiu* din Transilvania.“ Ezt azért is idézem, mert a Clws kimondásának a román Clusiu (Kluzs) felel meg és kétségtelen, hogy így hangzott ez a XIII. század végén is. Kolozsvár mai román neve már több mint hatszáz esztendeje őrzi az eredeti kimondást, csak azt nem veszi figyelembe, hogy úgy a hivatalos világban, mint amagánéletben mindig a magyar *vár* szóval

állt összeköttetésben s önállóan csak úgy jelent meg, ha a mai Kolozs rendezett tanácsú városra vonatkoztatták.

3. Culuswar.

1280. szept. 1.-én IV. László király visszavonta azt a rendeletét, mely-nél fogva Culuswarra, mai kimondás szerint Kuluzsvárra nézve tett adomá-nyát Péter erdélyi püspök állítólagos fölségsértése miatt megsemmisítette.⁹⁴⁾ Így említi ugyanő 1289-ben,⁹⁵⁾ III. Endre 1291-ben;⁹⁶⁾ a teljesen magya-ros helynév tehát az első okleveles adatot (Clwsuar) már öt esztendővel követi.

4. Kuluswar.

Először IV. László használja, mikor 1282. márczius 21.-én az erdélyi püspök egyéb uradalmaival együtt a kulusmegyei Kuluswar villát (falut) is kivезsi a vajda és a vármegyei tisztek hatósága alól.⁹⁷⁾ Az ő 1275. évi oklevelének átiratában a gyulafehérvári prédikáló barátok konventje 1313. jan. 4.-én fölváltva Clusvarnak, Kuluswarnak és Kulusvarnak nevezi Ko-lozsvárt.⁹⁸⁾ Kuluswarnak írja I. Károly 1313., 1316., 1317., 1331., 1336. és 1340;⁹⁹⁾ továbbá Nagy Lajos 1349., 1353., de Kolosuarral és Kulus-warral felváltva,¹⁰⁰⁾ 1365., 1370., 1377.¹⁰¹⁾

5. Cluswar.

Gyakran írják így 1297. június 12. óta, amikor a váradi káptalan határjárást tartott a kolozsmonostori apátsághoz tartozó Monostor és Szent-Benedek közt.¹⁰²⁾ A helynevek (Monostor, Szentbenedek, Kluzsvár, Nádas, Szamos, Bikkfő, Bányabükk, Mikes, Szilvás, Szelecse, Gorbópataka, Szász-fenes, Határvölgy és a kis hegyek jelzésére használt halm vagy halom) bizo-nyítják, hogy a magyarság nem szorítkozott csupán a városra.

Bizonyítja ezt Cluswar 1366. évi határjárása is,¹⁰³⁾ melyben magya-rok az összes határnevek; t. i. Felekbérc, Felekpataka, Györgyfalva, Határ-pataka, Szoporbércz, Hegyeshalom, Csereberke, Baglyastó, Erőspatakfő, Sós-kút, Aknatere, Csere, a mikhez 1370-ben Starkpataka és Feneketlentő járúl.

Magában Cluswarban 1372-ben a városi hatóság Mager Utcháról (Magyar-utczáról) beszél,¹⁰⁵⁾ Cluswar 1453. évi regestruma pedig magyar-osan nevezi meg még a Szeben-utczát is és névszerint sorol fel 531 magyar polgárt.¹⁰⁶⁾

A Cluswar elnevezés főképen az Anjou- és a Luxemburg-ház uralko-dása idejében és pedig 1362—1415. közt szerepelt. Így írta Nagy Lajos 1366., 1368., 1370. (három oklevélben), 1373., 1377. (öt oklevélben), 1378., 1381.¹⁰⁷⁾ és Zsigmond király 1390., 1394., 1412., 1414. (kétszer), 1415. (kétszer), 1419.;¹⁰⁸⁾ továbbá András vajda 1356.,¹⁰⁹⁾ Dénes vajda 1361.,¹¹⁰⁾ Kont Miklós vajda 1361. és 1368.,¹¹¹⁾ Frank vajda 1395.,¹¹²⁾ Szibor vajda 1398.,¹¹³⁾ Laczký Henrik és Jakab vajdák s Nadányi László alvajda 1404.,¹¹⁴⁾ Nadaby László alvajda 1410.;¹¹⁵⁾ a kolozsmonostori, szegszárdi és czikádori konventek s az erdélyi káptalan 1352—1416. közt 12 oklevélben,¹¹⁶⁾ István erdélyi püspök 1414.;¹¹⁷⁾ maga a városi ható-ság 1369., 1372. és 1422.,¹¹⁸⁾ sőt egyetlenegy esetben, 1470-ben, maga a város nagy fla, Mátyás király is.¹¹⁹⁾ Következetesség itt sincs; pl. Nagy Lajos 1370-ben, ugyanazon oklevélben Cluswart és Colosuart¹²⁰⁾ s 1377. évben Cluswart és Closswart,¹²¹⁾ István erdélyi püspök pedig 1414-ben Cluswart és Coloswart írt, a mi eléggé mutatja, hogy a teljesen magyar elnevezést jól ismerték. A város néha ma is használ egy † S. CIVIVM

* DE. CLVSWAR * * köriratú pecsétet.

6. Klusvar.

1299. szept. 14. így írja Péter erdélyi püspök a Lázár kolozsmonostori apáttal kötött csereszerződésben.¹²²⁾ Hasonló orthografiával máshol nem találtam.

7. Clusuar.

1315. januárus 4.-én a gyulafehérvári prédikáló szerzet priorja, Theodorus, először nevezi Kolozsvárt Clusvarnak az 1275. évi oklevél átíratában.¹²³⁾ Hasonlóképen 1341-ben a kolozsmonostori konvent is (mely ugyanazon oklevélben Colos Monostra, Clus Monostra és Clusvar nevet használ), sőt ékezetet is tesz a var a betűjére, a mi kétségkívül a későbbi másoló önkénye.¹²⁴⁾ 1360-ban fölválta áll Péter alvajdánál Clusvar és Klusvar.¹²⁵⁾ Cluswart ír I. Lajos király is a szövegben 1366. május 22.-én, de magát az oklevelet Coloswarról keltezi.¹²⁶⁾ Clusvar áll 1446-ban Hunyadi János kormányzónál és 1453-ban I. Ulászló királynál.¹²⁷⁾

8. Koluswar.

1322. április 20. I. Károly király használja először.¹²⁸⁾ Így írja 1326., 1331. (két oklevélben) és 1336. is,¹²⁹⁾ de az utóbbi évben ugyanazon oklevélben többször Kuluswarnak. Nagy Lajos 1364. (de Kwluswar is), 1371., 1387.,¹³⁰⁾ a kolozsmonostori konvent 1382.,¹³¹⁾ Zsigmond király 1421.¹³²⁾ és I. Ulászló 1444.,¹³³⁾ de amaz ugyanazon oklevélben Coluswarnak, emez pedig Kolosuarnak is.

9. Clusvara.

1337. decz. 10. először és utoljára ez alakban Tamás vajda említi Clusvara piaczat.¹³⁴⁾ Magát a vármegyét Cluusnak írja.

10. Colwswar.

Egyedül az erdélyi (gyulafehérvári) káptalan írja így 1342. május 13.-án ugyanazon oklevélben háromszor, Clwswarnak egyszer s hogy a következtelenség teljes legyen, egyúttal a Kolwsmonostwra nevezetet is használja.¹³⁵⁾

11. Clwswar.

Így az épen most említett 1342. évi oklevél írja először. Ezt követi I. Lajos király 1366-ban, töbnyire mégis Cluswart írván.¹³⁶⁾ Úgy látszik tehát, hogy az egész csak lapsus calami.

12. Clusenburg, Clusenbvr, Clussenberch.

1348. februárus 11.-e és 1349. januárus 18.-a közt Gergely érsek és 15 püspök Szent Mihály clusenburgi (más olvasás szerint clusenbvr) plébánia-egyháza s ennek leányháza, Szent Jakab kápolnája részére búcsút engedélyeztek.¹³⁷⁾ Latin szövegben Kolozsvárnak tudtommal ez az első és sokáig páratlan német neve. Így állhatott Szent György prágai lovasszobrán is, melyet IV. Károly császár 1373-ban állíttatott fel; midőn ezt Mária Terézia 1757-ben renováltatta, a helynevet ekként rontották el: „Anno domini 1373. hoc opus imagini Sancti Georgii per Martinum et Georgium de Clussenberch conflatum est.¹³⁸⁾

13. Clusuar.

1350. május 27. András erdélyi püspök egyszerre két oklevélben nevezi így: az elsőben ugyan kiszakadt a kelet helye,¹³⁹⁾ de a második-

ban Clusuar áll¹⁴⁰⁾ s mivel egy napon kelt, valószínű, hogy az elsőnél is ezt írta. Clusvart, de inkább Cluswart ír a kolozsmonostori konvent 1352. aug. 22.¹⁴¹⁾ 1362-ben ugyanaz Kolozsvár városa finom ezüst márkasúlyát *pondus civitatis de Clusuar* néven említi.¹⁴²⁾ Így áll Dénes vajdánál is 1366., de ugyanazon évben I. Lajos királynál már csak a szövegben, mert a levél „datum ibidem in ciuitate, Coloswar“¹⁴³⁾ Clusuarról szól I. Lajos 1370-ben (kétszer), 1375-ben, 1377-ben (kétszer) és 1378-ban.¹⁴⁴⁾ Ez annál nevezetesebb, mert 1377. május 18.-án engedte meg Clusuar polgárainak és vendégeinek, hogy külön pecséttel éljenek s abba czímerül három tornyot véssenek.¹⁴⁵⁾ Azonban a néha most is használt kis pecsét körirata: + S. CIVIVM * De CLVSWAR * * Az Anjouk és Zsigmond korában Clusuart írt 1381. János alvajda és a kolozsmonostori konvent, 1384. az erdélyi káptalan, 1399. Stibor vajda és utóljára 1413-ban László alvajda.¹⁴⁶⁾

14. Kulusuar.

1353. ápr. 24.-én először és utóljára Lajos király írja így, de ő is Kuluswarral és Kwluswarral fölváltva.¹⁴⁷⁾

15. Kwluswar.

1353. ápr. 24.-én Lajos királynak éppen most említett s még egyszer 1364. szept. 15. oklevelében,¹⁴⁸⁾ ahol azonban káplánját, Andrást, koluswari plébánosnak nevezi.

16. Klusvar.

1360. szept. 22. Péter alvajda levelében (de u.-o. Clusvar is) és 1360. szept. 27. ugyanezen oklevél átíratában a kolozsmonostori konvent.¹⁴⁹⁾

17. Kluswar.

1361. okt. 13. Dénes vajda (datum in Kluswar) megerősíti a kluswariakat a Besztercze felé vezető kereskedelmi úton élvezett jogaikban.¹⁵⁰⁾ 1368. márczius 19. Konth Miklós vajda hasonló oklevelet ad ki.¹⁵¹⁾ 1381. jul. 20. János budai prépost Kluswar és Zamusfalua (Szamosfalva) közt a határokat megjárván, bércz, Kapus (domb) és Both-telke-pataka nevű hátrészeket említi.¹⁵²⁾

18. Kaluswar.

1365. szept. 6. Lajos király az ő kaluswari polgárainak és vendégeinek kérelmére kiadja Károly király 1316., 1331., 1336. és saját 1353. évi oklevelét.¹⁵³⁾

19. Coloswar.

1366. június 6-án I. Lajos Coloswar és a colosuariak kiváltságait biztosította,¹⁵⁴⁾ 1378. július 14. elrendelte, hogy a coloswariak évenként 52 ezüstmárkát és háború esetében 200 arany forint hadiadót fizessenek, az erdélii vajdát pedig évenként egyszer megvendégeljék;¹⁵⁵⁾ végre 1380. szept. 14. a coloswariak szilágysági vámját szabályozta,¹⁵⁶⁾ Zsigmond király többször használta a Coloswar elnevezést; így 1391-ben (kétszer), 1397-ben (de Koloswarral vegyesen), 1404-ben, 1405-ben.¹⁵⁷⁾ Így írta 1414-ben az erdélyi püspök,¹⁵⁸⁾ 1477., 1478., 1491., 1496. (de a dátumban Coloszwarnak), 1514., 1523., 1532., 1537., 1559. a városi hatóság.¹⁵⁹⁾ 1478., 1481., 1486. Mátyás király,¹⁶⁰⁾ 1508., 1510., 1513. II. Ulászló,¹⁶¹⁾ 1216—1521-ig nyolcz esetben II. Lajos,¹⁶²⁾ 1526-ban X. Leó pápa,¹⁶³⁾ 1527. és 1538. I. János király,¹⁶⁴⁾ 1539. Mikola László alvajda,¹⁶⁵⁾ 1557. (három ízben,

de egyszer Colosuarnak is) Izabella királyné ¹⁶⁶⁾ és 1572-ben Báthory István vajda. ¹⁶⁷⁾ Kolozsvár nevének ez az alakja a fejedelemség korában sem szűnt meg teljesen; pl így írja Szentpáli András is 1628-ban. ¹⁶⁸⁾

20. Colosuar.

1366. június 6.-án I. Lajos egyszer így, de kétszer Coloswarnak ¹⁶⁹⁾, 1367-ben egyuttal Closuarnak, ¹⁷⁰⁾ 1370-ben Colosuar mellett Cluswarnak is, ¹⁷¹⁾ de ugyanazon évben ő, valamint 1430-ban Zsigmond király és a kolozsmonostori konvent következetesen Coloswarnak írja. ¹⁷²⁾ Nagy idő múlva 1514-ben II. Ulászló, 1557—1558. Izabella királyné s egyszer másszor még, pl. 1617-ben Bethlen Gábor is így használja. ¹⁷³⁾ 1614. május 14-én Bölönyi Gáspár Kolozsvár falain belül azzal mondott le nemesi kiváltságairól, hogy „az egez Colosuari Respublicának tellies életemben igaz teokelletes hvséggel ígiekezem zolgalni.“ ¹⁷⁴⁾

21. Colosvar.

1370. táján állították fel Váradon Szent István, Szent Imre és Szent László gyalog- és 1390-ben Szent László lovas-szobrát. Miskolczy István zempléni ref. seniornak 1609. június 27.-i naplója szerint valamennyinek mestere gyanánt Martinus et Georgius filii magistri Nicolai de Colosvar, illetőleg Magistri Martinus et Georgius de Colosvar voltak megnevezve a szobrok talapzatain. ¹⁷⁵⁾ Száz esztendő múlva 1490. jan. 18.-án Mátyás király a ferencz-rendiek számára Colosvar területén építeni kezdett templom felügyelőjévé Tharcsay Márton kamarai ispánt tette ¹⁷⁶⁾ 1517-ben II. Lajos abban az oklevélben, melyben ismételve említi Coloswart, egyszer Colosvart is írt. Hasonlóképen a kolozsmonostori konvent 1521-ben. ¹⁷⁷⁾ Elvéve még későbbben is találkozunk a Colosvar nevezettel; pl. 1666-ban Apafi Mihály fejedelemtől és 1701-ban Balku Pál alkapitánynak „az bástyákról, kőfalról való catalogus“-ában. ¹⁷⁸⁾

22. Kolusuar.

1371. május 20.-án I. Lajos eltiltotta Bubek György kincstartót attól, hogy a kolosuariakat Körözfőben (Keresfew) és Bácsban (Baach) megvámolja. ¹⁷⁹⁾ De ugyanazon oklevélben Closuart is ír. Még egyszer használja ő 1377-ben, Stibor vajda pedig 1397-ben a Kolusuar alakot, ¹⁸⁰⁾ amely azután csak 1510-ben (a városi hatóság levelében) és 1513-ban (Rafael bíbornok okiratában) jelentkezik újra. ¹⁸¹⁾

23. Closuar.

1371. május 20.-án I. Lajosnak már említett oklevelében először és utoljára.

24. Closwar.

1377. május 9.-én I. Lajos egyszerre ír Closwart és Cluswart, még pedig Cluswarban ¹⁸²⁾ V. Lászlónál 1453-ban Closwar még egyszer és utoljára kísért. ¹⁸³⁾

25. Cluswara.

1377. május 24.-én és 1378. július 14.-én I. Lajos bejáratta Cluswara határát, ¹⁸⁴⁾ melynek ilyen részeit sorolja föl: Flekhegy, Rőd, Györgyfalva, Ahton (Ajtony), Szamosfalva, Vásárrév másképp Sőspatak, Bocs (máshol Both) teleke-pataka Tarcsaháza (másképp Ondóteleke), Szent-Miklós, egy „bércz“, Tölgyespatak, egy másik „patak“, Kajántó, Tulfahatár, Andornokmál, Kőbánya, Bács, Monostor, Papfalva-pataka, Nádasvize, Bányabükk.

26. Coluswar.

1377. szept. 30. I. Lajos Feleket a coluswariaknak ajándékozta.¹⁸⁵⁾ Így írta 1379-ben és 1380-ban is¹⁸⁶⁾ s így áll Zsigmond királynál 1397., 1409. (de Koloswar is,) 1415., 1420. és 1433.¹⁸⁷⁾ György erdélyi püspök 1414-ben Coluswart és Coloswart fölváltva írt.¹⁸⁸⁾ A hét szász szék bírái 1447-ben, a városi hatóság 1448-ban és 1450-ben s Mátyás király 1465-ben a Coluswar alakot használta.¹⁸⁹⁾

27. Koloswar.

Először 1379. szept. 4.-én I. Lajos használja a „cives nostri de Koloswar“ kifejezést.¹⁹⁰⁾ Őt követi Mária királyné 1384. és 1385.,¹⁹¹⁾ Zsigmond 1387, 1388, 1391., 1395., 1397., 1402., 1404. (kétszer), 1405. (nyolczszor, de Coloswarral felváltva ugyanazon oklevelekben), és 1409.¹⁹²⁾ I. Ulászló (Koloswarral vegyesen) 1444-ben¹⁹³⁾ Hunyadi János 1455-ben,¹⁹⁴⁾ Szilágyi Mihály kormányzó 1458-ban, amidőn a városi hatóság és communitás választását a szászok és magyarok közt megfelezte;¹⁹⁵⁾ Mátyás király 1459., 1462. (de Koloswar is) 1465., és 1489;¹⁹⁶⁾ II. Ulászló 1492—1493, 1505—1506., 1510., 1512., 1514—1515;¹⁹⁷⁾ II. Lajos 1516-ban¹⁹⁸⁾ (de Coloswar is,) I. János 1529., 1531.¹⁹⁹⁾ Így írta 1402-ben a váradi káptalan, és 1408-ban István erdélyi püspök,²⁰⁰⁾ 1488., 1507. 1512 (de a két utóbbi évben Koloswar is), 1515., 1536. a városi hatóság,²⁰¹⁾ 1481-ben Geréb erdélyi püspök²⁰²⁾ 1524-ben a kolozs-monostori konvent²⁰³⁾ stb.

28. Kolosuar.

1391. márcz. 30.-án²⁰⁴⁾ és 1391. április 28.-án²⁰⁵⁾ Zsigmond király írta így Ezt a nevet használják a kolozsvári lakatos czéhnek 1475-ben kiadott magyar alapszabályai is.²⁰⁶⁾

29. Kolozwar.

1395. jan. 3. Zsigmond kijelenti, hogy Kolozwar polgárai és vendégei nem kötelesek részt venni a háborúban.²⁰⁷⁾

30. Klwswar.

Maternus erdélyi püspöknek egy 1397. évi bejegyzése után említik az ecclesia sancti Michaelis de Klwswart; a szöveg azonban elrongyolott s a keltezés olvashatatlan.²⁰⁸⁾ Még egyszer és talán utoljára Mátyás király írja Klwswarnak Kolozsvárt, mikor 1468. jan. 17. megerősítette a kolozsvári szász és magyar bírák, esküdtek és centumpáterek választása ügyében Szilágyi Mihály kormányzósága idejében kötött egyezséget.²⁰⁹⁾

31. Calusvar.

1400. decz. 10.-én IX. Bonifác pápa búcsút engedélyezett Caluswar mezőváros Szent-Mihály-egyházának.²¹⁰⁾

32. Kolosswar.

1404. julius 30.-án Zsigmond király ismétlen így írja a várost, midőn megengedi, hogy polgárai az egész birodalomban s Bécs, Velence, Cseh-, Morva- és Lengyelország felé is szabadon kereskedhessenek.²¹¹⁾

33. Clausenburk.

1405-ben a bécsi egyetem anyakönyvébe Nicolaus és 1453-ban Joannes Peyr mint „de Clausenburk“ van bejegyezve.²¹²⁾ Hivatalosan itthon sohasem használták ezt a nevet.

34. Clausenburg.

1408—1413. Tomas, 1415. Nicolaus, 1426. Stephanus, 1431. és 1437. Martyrus és 1441. Valentinus, szintén a bécsi egyetemen, mint clausenburgi van bejegyezve.²¹³⁾ Magánlevelekben is csak később találkozunk ez elnevezéssel; pl. Heltai 1548. évi levelében.²¹⁴⁾

35. Colwswar.

1419. aug. 20. Zsigmond jogot adott Colwswarnak vagy — ahogy másképen írja — Koluswarnak az önálló bíraskodásra.²¹⁵⁾

36. Chlosenburg.

Nem hivatalos név. 1438-ban Martinus de Chlosenburg bécsi tanuló volt.²¹⁶⁾

37. Clausenburga.

1453—1555. közt, több mint száz esztendeig, kizárólag csak a külföldi egyetemek anyakönyveiben használt s így szintén nem hivatalos helynév. A bécsi egyetemen tanult 1453-ban Joannes Noms de Clausenburga, 1454. Antonius Colb, 1456. Stephanus Egidii Sartoris, Jacobus Zasz, Paulus, Leonardus Gersch, Jacobus Dyetrich, 1457. Joannes Bulchin, Christianus Richter,²¹⁷⁾ 1461. Jacobus,²¹⁸⁾ 1464. Nicolaus Pellificis, és Johannes Czethsch, 1465. Melchior Aurifabri, és Jacobus Notarii, 1472. Laurencius, 1475. Andreas,²¹⁹⁾ 1500. Jacobus,²²⁰⁾ akik mind „de Clausenburga“ neveztek magukat. 1539-ben Wittembergben Caspar Petzsche, 1550-ben Jenában Stephanus, s végre 1554—1555-ben Wittembergben Georgius et Andreas Mod szintén mint Clausenburgensis van bejegyezve.²²¹⁾ Többen ekkor is colosuariensieknek vallották magukat s feltűnő, hogy a szászok majdnem kivétel nélkül szülővárosuk latinus nevével (Cibiniensis, Coronensis) élnek.

38. Kolosvar.

1455. jan. 25.-én a kolozsmonostori konvent a kolosvari (a közlés szerint kolosvári) vagy colosvari (a közlés szerint colosvári) szentpéter-utcái²²²⁾ magyar egyházközség plébános-tartása ügyében adott ki oklevelet.²²³⁾ Ugyanazon év decz. 28.-án Hunyadi János besztercei gróf a széki aknából 50 frt értékű sőt ajándékozott a domonkosrendiek kolosvari vagy colosvari templomának fölépítésére.²²⁴⁾ 1459-ben a kolozsmonostori konvent Klusvart, Mátyás király 1471-ben Kolosvart is ír a Kolosvar mellett; de különben Mátyás 1468. és 1487., II. Ulászló 1494., II. Lajos 1520., 1523. és 1525. csak Kolosvart.²²⁵⁾ Kolosvart említ a városi hatóság is 1486. és a kolozsmonostori konvent 1536-ban.²²⁶⁾

39. Coloswaar.

1458. decz. 6. Mátyás király megtiltotta, hogy Coloswaarra idegen bort vigyenek be.²²⁷⁾

40. Clawsenpurg.

1473. jul. 12. Johannes Zegin Rychter és 11 „gesworne Purger der Stat Clawsenpurg“, melyet azonban Clawszenpurnak és Clawszenpurnak is írnak, németül adták ki az aranyműves czéh alapszabályait.²²⁸⁾ Az esküdtek egy része (ambrusz dyag, Jacob Zetsch, Sabo Georg, Czyssar Petir, Miclossy Jakab) magyar volt.

41. Clausenburg.

1478-ban bécsi tanuló volt Stephanns Fürst de Clauszenburgo és Joannes Nicolai de Chlausenburg. ²²⁹⁾ 1507-ben a kádárczéh 1457. évi alapszabályainak német (de csak félhivatalos) fordítása szintén Clauszenbúrgot és Claúzenbúrgot ír. ²³⁰⁾

42. Colluswar.

1486. április 2.-án a kötélgyártók czéhlevelében a városi hatóság nevezi így. ²³¹⁾ A XVI. század elején Kolloswar alakban ismételtén találkozzunk vele.

43. Koluschwar.

1490-ben Stephanus de Koluschwar a bécsi egyetemen tanúlt. ²³²⁾ A fentebbivel együtt a Kolozsvár-alak elrontása.

44. Coloszwär.

1491. decz. 16. a hét szász bíró, 1496. decz. 20. maga a városi hatóság nevezi ekként, ²³³⁾ de mindketten élnek ugyanakkor a Coloswar elnevezéssel is. 1521-ben X. Leó pápa Coloszwart írt; ²³⁴⁾ e szónak használata tehát nem épen elszigetelt jelenség.

45. Coloschwar.

1492. szept. 26.-án Coloschwar elüljárósága előtt Goldschmidt Jakab és felesége végrendeletet tett. A latin oklevelet német notárius szerkesztette s a bíró és esküdtek tősgyökeres magyar neveit is németesen írta. ²³⁵⁾

46. Klausenburg.

1492-ben jelent meg először ez a név, de akkor sem hivatalosan; a bécsi egyetem anyakönyvében Johannes Kleyn de Klausenburgnak írta magát. ²³⁶⁾ A németek utóbb folytonosan így nevezték Kolozsvárt.

47. Kolozsvár.

1503-ban szintén a bécsi egyetem anyakönyvében találkozunk először a mai helyesírásnak és használatnak tökéletesen megfelelő Kolozsvár névvel. Stephanus, aki 1500-ban még „de Coloswar“ írta, 1503-ban már „de Kolozsvár“ néven jegyezte be magát. ²³⁷⁾

48. Kolloswar.

1507. febr. 23.-án először a városi hatóság írta így a kádárczéh alapszabályaiban. ²³⁸⁾ Az oklevél kezdetén álló Kollwsar helynév tollhiba, amely csak annyiban érdemel figyelmet, hogy Braun Zsigmond bíró notáriusa saját városa magyar nevének kiírásával sehogy sem tudott tisztába jönni. A városi hatóság különben 1507., 1510. (kétszer), 1512. (kétszer) és utoljára 1513-ban ismételtén Kolloswarnak, de ugyanazon oklevélben 1510-ben Kolosuarnak és 1512-ben Koloswarnak is nevezte Kolozsvárt. ²³⁹⁾ Mindenesetre tanulságos, hogy a város ezidő szerint legrégebbsnek ösmert statuma a kolloswariak számára készült. ²⁴⁰⁾

49. Clavseburg.

1532-ben Honterusnak Erdélyről készített legrégebb részletes térképén. ²⁴¹⁾ Brassó város XV—XVI. századbéli számadás-könyveiben Clausenburg, Clawseburg, Klawseburg és Klauseburg, de többször Coloswar, Koloswar, Kolossvár és Colosvar a neve. ²⁴²⁾ 1550-ben Heltai Gáspár kolozsvári plé-

bános kinyomatván a Ritus explorandae veritatis, vagyis a tüzesvas-ítélétekről szóló Regestrum Varadiensét, amely Kolozsvár történetének legrégebb okleveles adatait tartalmazza, a czímlapon Clavsemburg felirattal közli a város czímerét (újra kiadta Karácsonyi és Borovszky 1903-ban), de a nyomtatás helyéül úgy a czímlapon, mint az 1550. május 14.-én kelt előszónak s magának a könyvnek is a végén Colosvart nevezi meg.

50. Claudiopolis.

1559—1560-ban Wittembergben tanult „Stephanus Wolfart Claudiopolitanus Transylvanus.“²⁴³ 1564-ben a kolozsvári protestáns iskola már mint Schola Claudiopolitana ünnepelte meg pártfogójának, János Zsigmond fejedelemnek Erdélybe való visszatérését.²⁴⁴ 1581. május 22.-én Báthory István lengyel király és erdélyi fejedelem „in civitate nostra Claudiopolitana, alias Kolosvar nuncupata“ egyetemet alapított a jezsuiták számára s ezzel a Claudiopolis nevet hivatalosan elismerte.²⁴⁵ 1583-ban a kolozsvári „választott száz emberek“ magyarra fordították az 1537. évi helyhatósági szabályzatot, mely azonban a „Decreta . . . Civitatis Claudiopolitanae“ feliratot²⁴⁶) alkalmasint utóbb kapta. Mindamellett, hogy egyesek, pl. Bethlen Farkas erdélyi kancellár (1639—1679.) már a XVII. században hirdette, hogy Kolozsvár helyén a rómaiak idejében Napoca állott,²⁴⁷ Claudiopolisnak mondvacsinált neve hivatalosan is divatba jött. Báthory András fejedelem és bibornok 1599-ben egy magyar levelét Claudiopolisból keltezte.²⁴⁸ Még szívesebben használhatta ezt a nevet Basta György, Erdély kormányzó-tornoka és néhány embere 1601—1604-ben.²⁴⁹ A városi hatóság 1603-ban egyik kiadványában mindenütt Colosvart írt ugyan, de oklevelét Claudiopolisból keltezte,²⁵⁰ amit azután két századon át nem egyszer megtett, még magyar okleveleinek latin záradékában is. 1619-ben a városi hatóság egyik oklevelében „jurati cives et senatores ciuitatis Claudiopolis alias Colosuar“ elnevezéssel él.²⁵¹ 1627-ben (ugyancsak magánlevélben) Bethlen Gábor²⁵² 1632-ben I. Rákóczy György fejedelmek,²⁵³ és diplomatiai levelezéseikben egyesek szintén használták a Claudiopolis elnevezést. Így 1628-ban Strassburg Pál Oxenstierna svéd miniszterhez,²⁵⁴ 1650-ben Bisterfeld Rákóczy Zsigmondhoz,²⁵⁵ 1663-ban Linczeg János, kolozsvári bíró Porcia herceghez,²⁵⁶ 1686-ban Teleki Mihály, erdélyi miniszter Szobieszkij lengyel királyhoz²⁵⁷ intézett irataikban s kétségtől mások is gyakran. Utóbb, midőn Erdély ismét a Habsburgok uralma alá került, a királyok latin okleveleikben Kolozsvár helyett inkább Claudiopolist írtak; pl. I. Lipót 1699—1701.; I. József 1709.; III. Károly 1728., 1732.; Mária Terézia 1758., 1768., 1775., 1778.; II. József 1782., 1783., 1784.,²⁵⁸ sőt a Kolozsvárt tartott országgyűléseket is claudiopolisiaknak nevezték, mint pl. a magyar Corpus Jurisba fölvetett 1748., 1791., 1792. évi erdélyi törvényczikkek bevezetéseiben, bár az első gubernator, gróf Bánffy György, még a Diploma Leopoldianum kiadása után is 1694. jan. 20.²⁵⁹ magyarul hirdetett országgyűlést Kolozsvárra (így) s az erdélyi fejedelmek is mindig Colosvart, Kolosvart említették az itt tartott gyűlések helyéül. A két utolsó törvényes erdélyi országgyűlés törvényczikkeinek már bevezetése is magyar lévén, természetes, hogy úgy 1847-ben mint 1848-ban Kolozsvárt (Kolo'svárt) írtak benne. Fennállásának első száz esztendejében úgy az erdélyi gubernium (főkormány-szék) mint az erdélyi róm. kath. státus gyakran keltezte iratait Claudiopolisból,²⁶⁰ melyet tehát a magyar államférfiak hivatalosan is előszeretettel, miben Klausenburgnak — az absolutismus két későbbi korszakát kivéve — sohasem volt része. Nem csodálkozhatunk tehát rajta, hogy az irodalomban szeltére használták. Pl. Szamosközy rendszeren Claudiopolist írt latin törté-

nelmi maradványaiiban, de Kolozsvárt a magyarban. Szabó Károly és Petrik Géza magyar bibliográfiáiban a XVI. század végétől kezdve egész sorozat claudiopolisi nyomtatványnyal találkozunk. A régi Báthory-egyetem magát fennállásának egész ideje (1581—1784), sőt latin kiadványaiban az 1872-ben alapított királyi egyetem is claudiopolisinak nevezte magát egészen 1902. nov. 29.-ig, amikor az 1898: IV. t.-cz.-re hivatkozva kijelentette, hogy egyedül a „Kolozsvár“ helynevet használja.²⁶¹⁾

51. Clausenburg.

1600-ban Rudolf királyhoz latinul és 1602-ben németül intézett folyamodásaiban Kakas István — nemsokára a király perzsiai követe — Clausenburgnak írta szülővárosát.²⁶²⁾ Mindez a latin szövegben nagyon szokatlan volt. Basta császári vezér, akinek mindenesetre tetszhetett volna a Clausenburg név, 1601. febr. 1. Claudiopolisból közölte vele a király határozatát.²⁶³⁾ Latin rendeleteiben még II. József sem írt Clausenburgot, hanem Claudiopolist.²⁶⁴⁾ 1792 után a törvényekből és egyéb állami oklevelekből Claudiopolist Kolozsvár (Kolo'svár, Kolosvár) teljesen kiszorította, vagyis végre-valahára visszaállott a nemzeti királyok s a legtöbb erdélyi nemzeti fejedelem stilus curialisában használt nevezet. Mindenki természetesnek tartja tehát, ha ötvenegy változat helyett a kolozsváriak beérik azzal az egyetlenny magyar névvel, a melyet kezdettől fogva viselnek. Egyébiránt pedig, Goethével szólva:

Wir suchen die Dinge zu benennen,
Und glauben am Namen sie zu kennen.
Wer tiefer sieht, gesteht es frei:
Es bleibt immer was Anonymes dabei.“

¹⁾ Árpádkori új okmánytár, VI. 69.

²⁾ Hazai Okmánytár, I. 2.

³⁾ Knauz, Monum. Strig. I. 59. Fejér, Cod. Dipl. I. 437. Karácsonyi (Békésvármegye Tört. I. 11.) 27 oklevélben figyelte meg a Körözs nevé, de sohasem találta Chrysianusnak írva, hanem Crisiusnak, Crisnek, vagy Krissnek.

⁴⁾ Karácsonyi (u.-o. 12. l.) nagyon helyesen utal a népies kiejtés jogosságára.

⁵⁾ Czuczor-Fogarasi: A magyar nyelv szótára, III. 939. Legrégibb alakja: Korosma (de Korozsmának ejtve.) Magyar Nyelvtört. Szótár, II. 370. A zsolozsma a *κάλουσμα* szóból másképen alakult.

⁶⁾ A Kolozs keresztnevek közül sokat felsorol Jakab (Kolozsvár tört. I. 274—5.) Cholo, Kolos, Kulus, Kulus, Kulus alakban. Szamota (Magyar Oklevél-szótár, 513. hasáb) csak 1498. óta említi.

⁷⁾ Zolnai a Magyar Könyvszemlében, 1895., 109. l.

⁸⁾ Praedium de Nema. Árpádkori új okm. I. 216.

⁹⁾ Villa Korardi que Nema dicitur. Knauz, Monumenta Strigon. I. 557.

¹⁰⁾ Jacobus filius Kolus de Nema. Fejér, Cod. Dipl. VII. b. 139. Csánki Magyarorsz. földr. III. 509.

¹¹⁾ Csánki, III. 509. A némai és szántai Kolozsok története ugyanott, III. 526—527.

¹²⁾ Jura departamentban; Saint Cloud (Versailles közelében) Szent Chlodoald-ról vette nevét.

¹³⁾ Aus Liudprands Werken (Geschichtsschreiber der deutschen Vorzeit. Első kiadás, Berlin 1853.) 7. l. Az eredetiben Avaria „difficilibus erat separata interpositionibus, quas *clusas* nominat vulgus. Hungarorum gens barbara, quibusdam *clusis* remota, ad meridiem nec ad occidentem antea habuerat facultatem per Arnulphum *ruptis clusis* emissa“ stb. Idézi ezt már Otrókócsi Főis Ferenc is, Origines Hun-

garicae címmel Franekerában 1693-ban megjelent munkája 249. lapján; és Huszti András 1735. táján írt Ó- és Új-Daciájában (a birtokomban levő egykorú másolat 29—32. lapján) e cím alatt: Honnan származik ez a' nevezet: Kolo'svár?

¹⁴⁾ (Magyarország) „több a köznéptől clusának nevezett, nagyon nehezen járható közökkel volt elválasztva tőlünk, úgy, hogy se dél-, se nyugatfelé ki nem jöhetett.“

¹⁵⁾ U.-o. 7. l., 13. fej. Arnulf „lerontatta azokat az erős védőműveket, a melyeket . . . közönségesen clusáknak neveznek.“ Huszti András (Ó- és Új-Dacia, 32. l.) már 1735-ben ennek alapján magyarázgatta, hogy a clusa „mindenütt tartományok véghelyeiben a természettől épített szoros és járhatatlan helységet jelent, vagy pedig emberi mesterséggel készült rekeszt, zárt sánczot, vagy végbeli várat térszen.“

¹⁶⁾ Történelmi Tár, 1883., 349. l.

¹⁷⁾ 22. fej. Mátyás Florián, Hist. Hung. Fontes Dom. II. 22. V. ö. Szabó Károly fordításával, 34. l.

¹⁸⁾ Hazai Okmánytár, VII. 5.

¹⁹⁾ Karácsonyi szerint (A honfoglalás és Erdély, 22. l.) a Clus szót a hazánkba áttelepített olaszok honosították meg.

²⁰⁾ U.-o. 22—23. l.

²¹⁾ L. alább Kolozsvár neveinek változatában 12., 32. és 33. sz. a.

²²⁾ Theiner, Monum. Hist. Hung. I. 34. Kemény, Dipl. Suppl. I. 25. Schuller, Archiv I. a. 66. Fejér, Cod. Dipl. III. a. 386. Teutsch és Firnhaber, Urkundenbuch. I. 16—17. Jakab, Kolozsvár Tört. Oklevelek, I. 16—17. Zimmermann, Urkundenbuch, I. 21—22.

²³⁾ Teutsch, id. h. I. 36—37.

²⁴⁾ Zimmermann, id. h. I. 42.

²⁵⁾ 1291-ben még castrum de Clus (Jakab, Okl. I. 29.), emitt már magyarosan Cluswar (Zimmermann, I. 206.)

²⁶⁾ Zimmermann, II. 51. és Jakab, Okl. I. 105.

²⁷⁾ 1377: Zimmermann, II. 461.; 1453: Jakab, Okl. I. 188.

²⁸⁾ Zimmermann, II. 121. Már előbb, 1353-ban is villa Nicolai. U.-o. II. 100.

²⁹⁾ U.-o. II. 651.

³⁰⁾ Csánki, Magyarország. történelmi földrajza a Hunyadiak korában. II. 751.

³¹⁾ U.-o. III. 67. Possessio Karachfelde, alio nomine antiquo Kys-Kolus.

³²⁾ Predium de Nema. Árpádkori új okmánytár, I. 216.

³³⁾ Fejér, Cod. Dipl. III. 106. Theiner. Monum. Hung. I. 95. Hurmuzaki-Densusianu: Documente, 56. és 115. Zimmermann, Urkundenbuch, I. 11—12. stb.

³⁴⁾ Székely Oklevéltár, I. 9—12. l. Előszőr, de hibásan, Benkő adta ki: Transilvania, I. 446.

³⁵⁾ Ad incidendas indagine, idest Gyepii. Batthyány, Leger Eccl. II. 342. Indagine vulgo Gepew vocatas. Endlicher, Rerum Hung. Monumenta Arpadiana, 432. és Századok, 1888. 450. V. ö. Pesty, Magyarország helynevei, Gyepel alatt. Bartal szerint (A magyarorsz. latinság szótára, 329.) „indagine clausurae seu sepes“ magyarul gyepű, németül Verhack. Zolnai Gyula (Magyar Nyelvőr, 1896. 511. l.) és Bartal (A magyarországi latinság szótára) szerint „clausum, septum, inclusio olim Clus-rekesz, gyepű.“

³⁶⁾ Račky, Monumenta Slavorum. VII. 132.

³⁷⁾ Bartal szótára, 133—135.

³⁸⁾ Századok, 1873., 623.

³⁹⁾ Zolnai Gyula a Magyar Nyelvőrben, 1896., 511. l.

⁴⁰⁾ L. alább 50. sz. a.

⁴¹⁾ Ó- és Új-Dacia, 31. l.

⁴²⁾ U.-o. 32. l.

⁴³⁾ Úgy hitte (U.-o.), hogy Kolozsvárnak eredeti római neve is Clusa volt, mert tud ugyan Traianusnak egy Napoca nevű gyarmatáról (26. l.), de úgy hiszi, hogy „Napocensis Colonia Juris Italici nem volt Kolosvár vagy Clusa, mer nem Juris Italici colonia, hanem municipium volt. Azért Kolosvár vagy Clusa nem a Napocensis Colonia. Oka ennek, mert ez a kettő a római törvényben különböző egymástól.“ Huszti nem tudta, hogy Napocát nem Traianus, hanem Antoninus Pius és társa, Marcus Aurelius alapította 139—61. közt mint municipiumot és hogy az

már Commodus idejében (185—192.) colonia volt. A részletekre nézve l. Torma, Limes Dacicus; Király Pál, Dacia; Finály Gábor (Erdélyi Múzeum, 1898. 467—470.) és Rác Miklós (U.-o. 470—472.) Jelen értekezésemben Kolozsvárnak csak a magyarok korabeli nevééről szólok.

44) 1904. okt. 5-én Csányi Dezső is szíves volt megnyugtani, hogy „oklevelekben — mert csak ezekről lehet szó ezúttal — Kolozsvár neve a kései középkorban a kérdezett alakban *nem* fordul elő. Az oklevelek felváltva a Clwsuar, Clwsuar, Colosvar, Koloswar alakokat használják.“ Ez annál becsebb közlés, mert Csányi csak a kezén megfordult kiadatlan oklevelekről szól.

45) L. alább, 1. sz.

46) 2., 5., 6., 7., 11., 13., 16., 17., 25., 30. sz.

47) 3., 4., 14., 15. sz.

48) 8., 10., 22., 26., 35., 42., 43.

49) 12., 36. sz.

50) 18., 31. sz.

51) 19—21., 27—29., 32., 38., 39., 44., 45., 47., 48. sz. A Kolo'svár változat volna a tizennegyedik.

52) 23., 24. sz.

53) 33., 34., 37., 40., 41., 46., 49., 51. sz.

54) 50. sz.

55) Pl. Teutsch, Gesch. der Siebenbürger Sachsen. I. kötet. 3. kiadás. 7—16. l.

56) Zimmermann, Urkundenbuch, II. 413.

57) U.-o. I. 205—208.

58) Jakab, Kulozsvár tört., Okl. I. 56—57.

59) U.-o. I. 65—66.

60) Zimm. II. 465—471.

61) Jakab, I. 86—94.

62) Zimm. II. 544—546.

63) Történelmi Tár, 1882. 525—541. és 729—745. V. ö. 1466-ból Jakab, Okl. I. 216—218.

64) U.-o. és Jakab, I. 189—191., 207. stb.

65) U.-o. II. 175.

66) U.-o. II. 182., 473. stb.

67) Ezekre nézve l. Jakab, Kolozsvár Tört. I. 232—233.

68) Karácsonyi és Borovszky, Regestrum Varadiense, 159. l. (a régi kiadásokban 380. sz. a.) De u. a. évben Beken a curialis comes de Clus. U.-o., 172. l.

69) U.-o. 32. (régi 254.) sz., 166. l.

70) U.-o. 61. (régi 157.) sz., 176. l.

71) Principe exercitus; de alább ugyanőt (61. sz. 176. l.) ugyanazon Regestrum hodnognak (hadnagnak) írja.

72) Varnogy itten, a 61. sz. a. Varnog.

73) 1366-ban a kolozsmonostori konvent Kolozsvár és Györgyfalva határjárásában Zupur berch, Zupurbercz, Zuperberch, Zuporbercz nevű helyet említ. Jakab, Okl. I. 57.

74) Karácsonyi, Regestrum Varadiense, 32. sz., 166. l.

75) U.-o. 49. sz., 172. l.

76) U.-o. 61. sz., 176. l.

77) Ondóteleke az 1378. évi tatárjárás szerint Kolozsvárhoz tartozott. (Jakab, Okl. I. 89.)

78) Karácsonyi, 80. sz. 182. l.

79) Helyesebben főispán.

80) Karácsonyi 87. sz., 184. l.

81) A bilitust a Regestrum 24-szer említi. Az 1222: V. t. cz. 2. §-a értelmében a tolvajokat és rablókat a Király bilonhusai (falus-ispánjai), de mindig u. a. megye ispánjának széke előtt ítélték meg.

82) Karácsonyi, 118. sz., 186. l.

83) Karácsonyi, 369. (régi 358.) sz. a., 296—297. l.

84) Egy 1213. évi perben (Karácsonyi, 18. sz., 161. l.) Engues = Engös.

85) U.-o. Nuetlen; ellenben a jelen esetben toll-, vagy 1550. évi sajtóhibából Nucden. L. u.-o. 388. sz., 307. l.

- ⁸⁶⁾ Karácsonyi, 388. sz., 306--307. I.
- ⁸⁷⁾ Jakab, Okl. I. 29.
- ⁸⁸⁾ Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. I. kötet, 128. lap.
- ⁸⁹⁾ Kolozsvár Története. Oklevelek, I. 22—23. I.
- ⁹⁰⁾ Beke Antal regestruma a Történelmi Tárbán, 1869. 568—569. I. A levéltári jelzést Zimmermann sem említi.
- ⁹¹⁾ Fejér, Cod. Dipl. V. b. 254—256. I.; Szeredai, Series, 18.; Schuller, Archiv, 42. I.; Teutsch és Firnhaber, Urkundenbuch, I. 105—106. I.
- ⁹²⁾ Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria Românilor. I. kötet (Bucuresci, 1887.) 404. lap.
- ⁹³⁾ Jakab, Okl. I. 24. Teutsch és Firnhaber, 146—7. némileg eltérve.
- ⁹⁴⁾ Zimmermann, I. 163. Densusianu, I. 487.
- ⁹⁵⁾ Jakab, I. 26—27.
- ⁹⁶⁾ Jakab, I. 25. Zimmermann, I. 143. Densusianu, I. 442. Jakabnál (I. 22—23.) tudvalevőleg már IV. László 1275. évi oklevelében ebben az alakban jelent meg, de erre nézve Zimmermann Cluswar olvasását kell követnünk.
- ⁹⁷⁾ Zimmermann, I. 128. és 305.
- ⁹⁸⁾ U.-o. I. 311., 319., 445., 475. és 507—8.; Jakab, Okl. I. 31—34., 38—39.
- ⁹⁹⁾ Jakab, I. 42 és Zimmermann, II. 64.
- ¹⁰⁰⁾ Zimmermann, II. 96—97.
- ¹⁰¹⁾ U.-o. II. 343. és 463. Jakabnál I. 34—36., 84.
- ¹⁰²⁾ Zimmermann, I. 206.
- ¹⁰³⁾ Jakab, Okl. I. 56—57.
- ¹⁰⁴⁾ U.-o. I. 65—66.
- ¹⁰⁵⁾ U.-o. I. 71. és Zimmermann II. 391.
- ¹⁰⁶⁾ Szabó Károly: A kolozsvári magyar polgárság összeírása 1453-ból. Történelmi Tár, 1882., 525—541. és 729—745.
- ¹⁰⁷⁾ Zimm. II. 268., 309., 312—313., 411., 450., 496., 547. Jakab I. 53—54., 56—57., 59—61., 65—66., 67—69., 72—73., 83—84., 95.
- ¹⁰⁸⁾ Zimm. II. 644—646., 647., III. 549—550., 632—634., 638., 660.; Jakab I. 76—78., 157—158.
- ¹⁰⁹⁾ Zimm. II. 125.
- ¹¹⁰⁾ U.-o. II. 191; de Kluswar is.
- ¹¹¹⁾ Jakab, I. 52—53. és Zimm. II. 308.
- ¹¹²⁾ Zimm. III. 74.
- ¹¹³⁾ U.-o. III. 222.
- ¹¹⁴⁾ U.-o. III. 313., 320.
- ¹¹⁵⁾ U.-o. III. 488.
- ¹¹⁶⁾ U.-o. II. 88—89., 125., 310., 413., 546—547., 587., III. 433., 474., 588—590. Jakab, I. 49—51., 154.
- ¹¹⁷⁾ Zimm. III. 593. Jakab, I. 152.
- ¹¹⁸⁾ Zimm. II. 320—1., 391., és Jakab, I. 63—64., 162—163.
- ¹¹⁹⁾ Jakab, I. 234—235.
- ¹²⁰⁾ U.-o. I. 67—69.
- ¹²¹⁾ U.-o. I. 80.
- ¹²²⁾ Datum in Klusuar. Zimm. I. 212. Jakab, I. 30.
- ¹²³⁾ Zimm. I. 305.
- ¹²⁴⁾ Ezt meg is jegyzi Jakab, I. 44., ki azt Kemény nyomán (Diplomatarium Transsilvanicum Supplem. I. 1189—1360., 339—341. I.) közli, mert az eredetit nem találta.
- ¹²⁵⁾ Zimm. II. 181.
- ¹²⁶⁾ U.-o. II. 243—244.
- ¹²⁷⁾ Jakab, Okl. I. 182. és 186.
- ¹²⁸⁾ U.-o. 39—40 és Zimm. I. 362.
- ¹²⁹⁾ Jakab, I. 31—34., 39—42. Zimm. I. 407., 443., 444.
- ¹³⁰⁾ Jakab, I. 70., 85. Zimm. II. 216., 464., 559.
- ¹³¹⁾ Jakab, I. 85—86., Zimm. II. 559—561.
- ¹³²⁾ Jakab, I. 160—162.
- ¹³³⁾ U.-o. 179—180.

- ¹⁸⁴⁾ Zimm. I. 490.
- ¹⁸⁵⁾ Zimm. II. 526. Jakab (I. 43—44.) Kemény gyűjteménye nyomán következetesen Clusvárt, Colos és Clus Monostrát közöl, de ő az eredetit nem látta.
- ¹⁸⁶⁾ Zimm. I. 526., II. 266.
- ¹⁸⁷⁾ Jakab (I. 104—106.), ki az eredetiről egészen közli, de egy későbbi toldás következtében 1397-ről datálja, Clusenburgot ír, Zimmermann pedig (II. 51—52.), a ki a dátumot meghatározza, de az oklevelet csak regisztrálja, Clusenbvrgot. Érdekes, hogy András püspök 1350., Imre püspök 1387. és Márton püspök 1397. évi függelékében ismét (Cl)uswar és Klwswar áll.
- ¹⁸⁸⁾ Wenrich a Századokban, 1879., melléklet, 123. l. Közleményünk 21. számából is világos, hogy itt az 1370-ben és 1390-ben megnevezett Martinus et Georgius de Colosvar értendő. Ha tehát, mint Gyalui Farkas írja (Budapester Tagblatt, 1897., 248. sz.) a berlini múzeum másolatán a két mestert „von Clausenbach“ nevezik, az csak „a megismert igazság ellen való tusakodás“, a mi a katekizmus szerint „a Szentlélek elleni hét fő bűn közé tartozik.“
- ¹⁸⁹⁾ Zimm. II. 76.
- ¹⁴⁰⁾ U.-o. II. 77.
- ¹⁴¹⁾ U.-o. II. 88—89.
- ¹⁴²⁾ U.-o. II. 195.
- ¹⁴³⁾ U.-o. II. 244—245., 247. Jakab, I. 55.
- ¹⁴⁴⁾ Zimm. II. 344., 347., 459., 462—463, 483—484., 492. Jakab, I. 66—69., 83—84.
- ¹⁴⁵⁾ Jakab, I. 83—84.
- ¹⁴⁶⁾ Zimm. II. 537., 538., 588., III. 234., 578—580.
- ¹⁴⁷⁾ Zimm. II. 97.
- ¹⁴⁸⁾ U.-o. II. 96—97. és 216.
- ¹⁴⁹⁾ U.-o. II. 181—182.
- ¹⁵⁰⁾ U.-o. II. 191.
- ¹⁵¹⁾ Jakab, I. 52—53.
- ¹⁵²⁾ Zimm. II. 544—546.
- ¹⁵³⁾ U.-o. II. 229. Jakab, I. 35. Kulusuart olvasott.
- ¹⁵⁴⁾ Zimm. II. 248—249. Jakab, I. 55.
- ¹⁵⁵⁾ Zimm. II. 494—495. Densusianu 249. Jakab, I. 96—97.
- ¹⁵⁶⁾ Jakab I. 101—102.
- ¹⁵⁷⁾ Zimm. III. 25., 32., 192., 322., 351. Jakab I. 116., 123—125. Székely Oklevéltár, III. 22.
- ¹⁵⁸⁾ Zimm. III. 593. és Jakab. I. 152.
- ¹⁵⁹⁾ Jakab I. 255—257., 258., 291., 308., 336—338., 359., 378—379., 391.
- ¹⁶⁰⁾ U.-o. I. 261., 267—268., 273.
- ¹⁶¹⁾ U.-o. 317., 320., 328., 335.
- ¹⁶²⁾ U.-o. 344—345., 347. (de ugyanazon 1517. évi oklevélben colosvarnak is), 348., 349., 351., 356—357.
- ¹⁶³⁾ U.-o. I. 365.
- ¹⁶⁴⁾ U.-o. I. 368—369., 383—384.
- ¹⁶⁵⁾ U.-o. I. 384.
- ¹⁶⁶⁾ U.-o. I. 387., 389.
- ¹⁶⁷⁾ U.-o. I. 393.
- ¹⁶⁸⁾ U.-o. I. 396—397.
- ¹⁶⁹⁾ Zimm. II. 248.
- ¹⁷⁰⁾ U.-o. II. 284.
- ¹⁷¹⁾ Jakab, I. 67—69.
- ¹⁷²⁾ Zimm. II. 345—346. és Jakab, I. 166—168.
- ¹⁷³⁾ Jakab, I. 331., 389., 390., 395.
- ¹⁷⁴⁾ U.-o. II. 233.
- ¹⁷⁵⁾ Miskolczy naplója Schediusnál, Zeitschrift von und für Ungarn, 1804., 85—86. Utána Kereszturi, Comp. Descr. . . . episcopatus et capituli M.-Vardiensis, II. 230—231. és Bunyitay, A váradi püspökség tört. I. 188—189. és 210. V. ö. Wenrich a Századokban, 1879., a melléklet 122. lapján. Ipolyi, A középkori szobrászat Magyarországon, 64. és Márki, Mária királyné 138—139. Ha Miskolczy a római évszámokat valóban arab számokkal kombinálva találta (pl. így: M 390.),

s a feliratot helyesen másolta, akkor ennek a korát valószínűleg Vitéz János püspökségének korában (1445—1465.) kell keresnünk.

- ¹⁷⁶⁾ Jakab, I. 290.
¹⁷⁷⁾ U.-o. I. 347., 354—355.
¹⁷⁸⁾ U.-o. I. 398—400.
¹⁷⁹⁾ Jakab, I. 70. Zimm. II. 365.
¹⁸⁰⁾ Zimm. II. 460. III. 174.
¹⁸¹⁾ Jakab, I. 319., 329.
¹⁸²⁾ U.-o. 180. Densusianu, 245. Zimm. II. 461.
¹⁸³⁾ Jakab, I. 188.
¹⁸⁴⁾ Jakab, I. 86—94. Zimm. II. 465—471. és 493.
¹⁸⁵⁾ Jakab, I. 94. Zimm. II. 478. Densusiaon, 246. Jakab már az 1367. évi adománylevélben is Coluswart olvasott (I. 58.), de csak „hiteles” másolat után dolgozott, mint Denonsianu is (142.); Zimmermann az eredetiben Closuart és Colosuart talált (II. 284.) s így a város nevének ezt a változatát nem kezdhették 1367-en.
¹⁸⁶⁾ Jakab, I. 99. Zimm. II. 503—504., 532.
¹⁸⁷⁾ Jakab, I. 107., 150., 151—152., 154. és 168. Zimm. III., 477., 503. 504., 641.
¹⁸⁸⁾ Jakab, I. 153.
¹⁸⁹⁾ U.-o. I. 182—183., 212.
¹⁹⁰⁾ Jakab, I. 99—101. Zimm. II. 508—509. Densusianu, 269.
¹⁹¹⁾ Zimm. II. 589., 601. és Jakab, I. 102.
¹⁹²⁾ Jakab I. 103., 104., 112—115., 117., 121—122., 125., 128—134., 149., Zimm. II. 632., III. 18., 29., 148., 276., 282—283., 324., 346—349., 351—353., 356—360., 363., 367—368.
¹⁹³⁾ Jakab, I. 179.
¹⁹⁴⁾ U.-o. 191.
¹⁹⁵⁾ U.-o. 192—193.
¹⁹⁶⁾ U.-o. 200—202., 208—209., 211—213., 216., 218., 224—225., 230., 234., 236—237., 240—242., 253—254., 266—267., 273—275., 278—279., 289—290.
¹⁹⁷⁾ U.-o. 300., 303—305., 309—311., 321., 325—327., 330., 339—340.
¹⁹⁸⁾ U.-o. 344.
¹⁹⁹⁾ U.-o. 370., 372.
²⁰⁰⁾ Zimm. III. 282—283., 447—448.
²⁰¹⁾ Jakab, I. 280—285., 315—316., 324—325., 340., 379.
²⁰²⁾ U.-o. 269—270.
²⁰³⁾ U.-o. 360—361.
²⁰⁴⁾ Jakab, I. 81—82. Densusianu 335. Zimmermann, III. 16—17.
²⁰⁵⁾ Zimm. III. 30.
²⁰⁶⁾ Jakab, Okl. I. 248.
²⁰⁷⁾ Zimm, III. 110.
²⁰⁸⁾ Jakab, I. 106.
²⁰⁹⁾ U.-o. I. 223.
²¹⁰⁾ Zimm, III. 261.—262.
²¹¹⁾ U.-o. 323.—325. Densusianu, 435. Jakab, I. 117—118., de nála egyszer Koloswar és kétszer Colosswar áll.
²¹²⁾ Fraknói, Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen 40., 52.
²¹³⁾ U.-o. 33., 40., 41., 42., 45., 47.
²¹⁴⁾ Jakab, Okl. II. 12.
²¹⁵⁾ U.-o. I. 156—157.
²¹⁶⁾ Fraknói, id. h. 25.
²¹⁷⁾ Fraknói, Bécsi egyetem, 54., 55., 58., 59., 60.
²¹⁸⁾ Schrauf, A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve, I. 102.
²¹⁹⁾ U.-o. I. 102., 118., 123. II. 42. Fraknói 64—65., 71., 74.
²²⁰⁾ Frankl, Hazai és Külföldi iskolázás, 213.
²²¹⁾ U.-o. 255., 296., 302.
²²²⁾ Zenthpeter uczaya.
²²³⁾ Jakab, I. 189—190.
²²⁴⁾ U.-o. I. 191. A var szó mindkét esetben várnak írva.

- ²²⁵⁾ Jakab, I. 197., 198., 227., 236—237., 306., 352., 359. és Történelmi Tár, 1887., 618. Ez utóbbiban Czompol Kapolnaya magyarosan írva.
- ²²⁶⁾ Jakab, I. 272., 442.
- ²²⁷⁾ Tört. Tár, 1892., 79.
- ²²⁸⁾ Jakab, I. 197.
- ²²⁹⁾ Fraknói, Bécsi egyetem, 76., 77.
- ²³⁰⁾ Jakab, I. 313—315.
- ²³¹⁾ Jakab, I. 270—271.
- ²³²⁾ Fraknói, Bécsi egyetem, 85.
- ²³³⁾ U.-o. I. 202—299. és 308.
- ²³⁴⁾ U.-o. I. 353.
- ²³⁵⁾ Jakab, I. 300—302.
- ²³⁶⁾ Fraknói Bécsi egyetem, 86.
- ²³⁷⁾ Jakab, I. 312—313.
- ²³⁸⁾ Jakab, I. 316—319., 323—324. Történelmi Tár, 1896., 184.
- ²³⁹⁾ Lindner a Történelmi Tárban, 1896., 180—184. Legrégibbnek odáig az 1537. évit tartották. Közli Kolosvári és Óvári: Corpus Statutorum Hungariae, I. 176.
- ²⁴⁰⁾ Frankl, 215., 219.
- ²⁴¹⁾ Újból kiadta Fabritius 1878-ban (Erdélynek Honter János által készített térképe 1532-ből. A M. T. Akadémia értekezései közt).
- ²⁴²⁾ Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Kronstadt. Négy kötet.
- ²⁴³⁾ Frankl, Hazai és Külf. Isk. 305.
- ²⁴⁴⁾ U.-o. 114. A „Claudiopolis“-ban Heltai Gáspár sajtóján nyomtatott vers czíme: „Congratulatoriae Scholae Claudiopolitanae“ stb.
- ²⁴⁵⁾ Jakab, Okl. II. 128—131. Az előbb közölt két adatból kitűnik, hogy a Claudiopolis nevet nem a jezsuiták csinálták, mint „Claudiopolis vége“ czimű cikkemben (Erdélyi Múzeum, 1903. 49. l.) gyanítottam; de mindenesetre a humanisták gyártmánya.
- ²⁴⁶⁾ Jakab, Okl. II. 133.
- ²⁴⁷⁾ Bethlen, Historia de rebus Transsilvanicis. V. 276.
- ²⁴⁸⁾ Történelmi Tár, 1855. 77.
- ²⁴⁹⁾ U.-o. 1897. 609., 611—620., 1885. 82., 87., 196. Jakab, Okl. II. 10.
- ²⁵⁰⁾ Székely Oklevéltár, VI. 8.
- ²⁵¹⁾ Jakab, Okl. II. 240. De már 1620-ban csak jurati cives ac senatores civitatis Colosvar. U.-o., II. 248.
- ²⁵²⁾ Tört. Tár. 1887. 6.
- ²⁵³⁾ Székely Okl. VI. 125.
- ²⁵⁴⁾ Tört. Tár, 1892., 448., 450.
- ²⁵⁵⁾ U.-o. 1890. 243.
- ²⁵⁶⁾ U.-o. 1889. 208.
- ²⁵⁷⁾ U.-o. 1888. 361., 364.
- ²⁵⁸⁾ Jakab, Okl. II. 440., 449. 466—470., 545—546., 548—550., 593—603., 617., 622., 643—646., 647—652.
- ²⁵⁹⁾ Szilágyi, Erdélyi Országgy. Eml. XXI. 168—169.
- ²⁶⁰⁾ Amaz pl. Székely Oklevéltár VII. 228., 229., 236., 248., 271., 284., 305., 306., 310., 318., 347., 351—353. stb.; emez már 1692. jul. 10.-én Erdélyi Országgy. Eml. XXI. 107. stb.
- ²⁶¹⁾ Márki: Claudiopolis vége. Erdélyi Múzeum, 1903., 50.
- ²⁶²⁾ Szádeczky, a Tört. Tárban, 1897. 608., 621.—624.
- ²⁶³⁾ U.-o. 609.
- ²⁶⁴⁾ Néhány példa Jakabnál, Okl. II. 647—652.